

**TASVIRIY SAN'ATDA KOMPOZITSIYANING PEDAGOGIK VA ESTETIK
AHAMIYATI: IJODIY VA INTELLEKTUAL RIVOJLANISHGA TA'SIRI**

Sulaymonov Dostonbek Qahramon o'g'li

Guliston davlat pedagogika instituti magistranti

e-mail: dostondoston210@gmail.com

Annotasiya: *maqolada tasviriy san'atda kompozitsiyaning pedagogik va estetik roli, uning o'quvchilarning intellektual, ijodiy va madaniy rivojlanishidagi ahamiyati tahlil qilinadi. Kompozitsiya elementlarini o'rganish jarayoni o'quvchilarda vizual idrok, fazoviy tafakkur va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va multidisipliner yondashuvlar yordamida kompozitsiyani o'qitish ta'lim sifatini oshirish va yosh avlodni ijodiy, barkamol shaxs sifatida tarbiyalashga imkon beradi.*

Kalit so'zlar: *tasviriy san'at, kompozitsiya, pedagogik yondashuv, estetik rivojlanish, ijodiy tafakkur, multidisipliner metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari.*

**ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЕ ИСКУССТВО: ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ И
ЭСТЕТИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ КОМПОЗИЦИИ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА
ТВОРЧЕСКОЕ И ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ**

Сулаймонов Достонбек Кахрамонович

Магистрант Гулистанского государственного педагогического института

e-mail: dostondoston210@gmail.com

Аннотация: *в статье анализируется педагогическая и эстетическая роль композиции в изобразительном искусстве, а также её влияние на интеллектуальное, творческое и культурное развитие учащихся. Изучение элементов композиции способствует развитию визуального восприятия, пространственного мышления и навыков критического анализа у обучающихся. Кроме того, использование современных информационно-коммуникационных технологий и междисциплинарного подхода при преподавании композиции повышает качество образования и способствует формированию у молодого поколения творческой, всесторонне развитой личности.*

Ключевые слова: *изобразительное искусство, композиция, педагогический подход, эстетическое развитие, творческое мышление, междисциплинарные методы, информационно-коммуникационные технологии.*

THE PEDAGOGICAL AND AESTHETIC SIGNIFICANCE OF COMPOSITION
IN FINE ARTS: ITS IMPACT ON CREATIVE AND INTELLECTUAL
DEVELOPMENT

Sulaymonov Dostonbek Kahramonovich

Master's Student, Gulistan State Pedagogical Institute

e-mail: dostondoston210@gmail.com

Abstract: *this article analyzes the pedagogical and aesthetic role of composition in fine arts and its impact on students' intellectual, creative, and cultural development. The study of compositional elements contributes to the development of visual perception, spatial thinking, and critical analysis skills. Furthermore, the integration of modern information and communication technologies and a multidisciplinary approach in teaching composition enhances educational quality and fosters the formation of a creative, well-rounded personality among the younger generation.*

Keywords: *fine arts, composition, pedagogical approach, aesthetic development, creative thinking, multidisciplinary methods, information and communication technologies.*

Zamonaviy ta'lim sharoitida shaxsning har tomonlama kamol topishi ta'lim tizimining eng ustuvor vazifasi sifatida qaraladi. Bu jarayonda asosiy e'tibor nafaqat akademik bilimlarni yetkazishga, balki o'quvchilarning intellektual, estetik va ijodiy salohiyatini rivojlantirishga qaratiladi. Shu nuqtai nazardan, tasviriy san'at, xususan kompozitsiya fani, o'quvchilarning vizual idroki, fazoviy tafakkuri va badiiy tafakkurini shakllantirishda katta ahamiyatga ega [1]. Ta'limning asosiy vazifasi o'quvchining ijodiy va intellektual salohiyatini boyitish bo'lib, shu jihatdan kompozitsiyaning pedagogik va estetik roli ayniqsa muhimdir. Kompozitsiya – bu rang, chiziq, shakl, hajm va fazoviy elementlarni uyg'un tarzda birlashtirish orqali badiiy ifodani yaratish san'ati bo'lib, u o'quvchilarning vizual idroki, fazoviy tasavvuri va obrazli tafakkurini shakllantirishda asosiy vosita sifatida xizmat qiladi. Kompozitsiya o'quvchini passiv kuzatuvchi emas, balki ijodkor shaxs sifatida faol ishtirok etishga undaydi. Ranglar uyg'unligi, chiziqning ritmi, shakl va proporsiyalarning muvozanati orqali yaratilgan badiiy obrazlar o'quvchilarda estetik baholash va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi [5]. Shuningdek, kompozitsiya elementlarini o'rganish jarayoni o'quvchilarda murakkab psixologik va kognitiv jarayonlarni rag'batlantiradi. Masalan, ranglar va shakllar orasidagi nisbatni aniqlash orqali o'quvchi tafakkurini tizimli tarzda rivojlantiradi, fazoviy munosabatlarni tushunishga yordam beradi, shuningdek, ijodiy qarorlar qabul qilish qobiliyatini oshiradi. Shu nuqtai nazardan, kompozitsiya nafaqat vizual estetikani oshirish, balki shaxsning ijodiy, intellektual va hissiy rivojlanishiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Tasviriy san'atda kompozitsiya o'quvchini passiv kuzatuvchi emas, balki faol ijodkor sub'ekt sifatida shakllantiradi [7]. Bu jarayonda o'quvchi atrof-muhit hodisalarini

muhoqama qilish, vizual elementlarni tahlil qilish va ularni badiiy usulda talqin etish ko'nikmalarini egallaydi [10]. Shu orqali o'quvchilar intellektual va ijodiy faollikni rivojlantirib, mustaqil fikrlash qobiliyatini oshiradilar [3]. Kompozitsiya o'rganilishi nafaqat nazariy bilimlarni, balki amaliy ko'nikmalarni ham o'z ichiga oladi, jumladan: ranglar uyg'unligi, shakl va proporsiya qonuniyatlari, fazoviy joylashuv va kompozitsion muvozanatni tushunish [9]. Kompozitsiyaning bu nazariy-amaliy yondashuvi o'quvchilarda estetik idrok va badiiy tafakkurni tizimli rivojlantirishga xizmat qiladi. Ranglar va chiziqlarni uyg'un qo'llash, shakl va hajm nisbatlarini hisobga olish, yorug'-soya o'yinlarini yaratish orqali hosil bo'lgan obrazlar o'quvchilarda go'zallikni anglashni rag'batlantiradi, estetik qarashlarini boyitadi va ularning vizual tahlil ko'nikmalarini mustahkamlaydi [8], [13]. Shuningdek, kompozitsiya o'quvchilarning ijodiy-geometrik fikrlashini rivojlantirishda markaziy o'rin tutadi. Masalan, shakllar va chiziqlarni joylashtirish, ranglar uyg'unligini saqlash va fazoviy nisbatlarni aniqlash jarayonida o'quvchi analitik tafakkur va ijodiy yechimlar ishlab chiqish qobiliyatini egallaydi [11]. Bu esa nafaqat badiiy ifoda, balki o'quvchining kognitiv rivojlanishi va multidisipliner tafakkurini ham qo'llab-quvvatlaydi.

Tasviriy san'atning kompozitsiyaviy yondashuvi o'quvchilarga milliy va jahon madaniy merosini chuqur idrok etish imkonini yaratadi. Kompozitsiya nafaqat badiiy ifodaning vositasi, balki madaniy va tarixiy kontekstni anglash vositasi sifatida ham xizmat qiladi [2]. Milliy tasviriy va amaliy san'at namunalari, masalan, xalqning an'anaviy bezak elementlari, rang uyg'unligi va shakl strukturasi o'quvchilarda vatanparvarlik tuyg'usi, milliy g'urur va tarixiy xotirani shakllantiradi [4]. Shu bilan birga, jahon san'ati asarlari orqali o'quvchilarni umuminsoniy qadriyatlarga hurmat, madaniyatlararo bag'rikenglik va global estetik tafakkur ruhida tarbiyalash mumkin [6]. Kompozitsiya yondashuvi orqali o'quvchilar nafaqat badiiy obrazlarni yaratadi, balki ularni madaniy, tarixiy va estetik kontekstda tahlil qilish ko'nikmalarini egallaydi. Bu esa shaxsning madaniy ongini kengaytiradi, tarixiy va global tajribalarni o'zlashtirishga yordam beradi, hamda ularni ijodiy va estetik qarorlar qabul qilishga tayyorlaydi. Shuningdek, Sharq mutafakkirlarining axloqiy-estetik g'oyalari va konseptual yondashuvlari kompozitsiyani o'rgatishda metodologik asos sifatida qo'llanilishi mumkin. Masalan, go'zallik, uyg'unlik va hissiy estetikani qadrlash tamoyillari kompozitsion yechimlarni yaratishda o'quvchilarni axloqiy va badiiy mas'uliyat bilan bog'lash imkonini beradi [12]. Shu tariqa, tasviriy san'atning kompozitsiyaviy yondashuvi nafaqat shaxsning estetik va ijodiy rivojlanishiga, balki uning madaniy, tarixiy va axloqiy barkamolligiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Kompozitsiya fanining integrativ xususiyati uni boshqa fanlar bilan uzviy bog'lash imkonini beradi va ta'lim jarayonini multidisipliner yondashuv asosida tashkil etishga xizmat qiladi. Masalan, tarix fani bilan uyg'unlashtirilgan mashg'ulotlar orqali san'at asarlari madaniy va tarixiy kontekstda tahlil qilinadi, bu esa o'quvchilarning tarixiy tafakkurini chuqurlashtiradi, ularda madaniy va tarixiy voqealarning vizual ifodalar orqali anglanishi qobiliyatini rivojlantiradi [4]. Shu jarayonda o'quvchilar san'at va tarixiy bilimlarni birlashtirib, o'z ijodiy qarorlarini asoslash imkoniga ega bo'ladi. Shuningdek,

geometriya va fizika fanlaridan olingan bilimlar kompozitsiyada muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, shakl va nisbati aniqlash, fazoviy munosabatlarni tushunish, chizmachilik texnikasini mukammallashtirishda bu bilimlar qo'llaniladi [7]. Ranglar va shakllar orasidagi nisbat, perspektiva qonuniyatlari, yorug'-soya effektlari kabi elementlar fanlararo integratsiya orqali yanada ma'noli va mukammal badiiy obrazlar yaratishda xizmat qiladi. Shu tarzda, kompozitsiya o'quvchilarni murakkab vizual va ijodiy muammolarni hal qilishga yo'naltiradi, ularni faqat badiiy ifoda bilan cheklamay, balki kognitiv, fazoviy va analitik tafakkurni rivojlantirishga ham rag'batlantiradi. Bu multidisipliner yondashuv o'quvchilarda integratsiyalashgan bilimlarni ijodiy tarzda qo'llash qobiliyatini shakllantiradi, ularni murakkab vazifalarni hal etish va innovatsion yechimlar ishlab chiqishga tayyorlaydi.

Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini tasviriy san'at va kompozitsiya mashg'ulotlariga integratsiya qilish o'quvchilarning ijodiy faolligini oshiradi va innovatsion fikrlash qobiliyatini sezilarli darajada rivojlantiradi [3], [14]. Raqamli dizayn va grafik dasturlar yordamida yaratilgan kompozitsiyalar orqali o'quvchilar nafaqat o'z badiiy ifodasini kengaytiradi, balki ijodiy yechimlarni tanlash va vizual-makhsus qarorlarni qabul qilish ko'nikmalarini ham shakllantiradi. Shu bilan birga, raqamli vositalar o'quvchilarga global madaniy makonga moslashish va multidisipliner yondashuvni qo'llash imkonini beradi. Masalan, turli millatlarning san'at asarlarini raqamli formatda tahlil qilish, ularni o'z kompozitsiyalarida uyg'unlashtirish orqali o'quvchilar madaniyatlararo bag'rikenglik, estetik tafakkur va zamonaviy innovatsion yondashuv ko'nikmalarini rivojlantiradilar [15]. Shu tariqa, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini tatbiq etish nafaqat kompozitsiya mashg'ulotlarini interaktiv va qiziqarli qiladi, balki o'quvchilarning ijodiy mustaqilligi, tanqidiy fikrlash va innovatsion yechimlar yaratish qobiliyatlarini kengaytiradi. Bu esa ularni zamonaviy pedagogik, madaniy va iqtisodiy sharoitlarda faol va samarali faoliyat yuritishga tayyorlaydi.

Tasviriy san'atda kompozitsiya o'quvchilarning estetik, intellektual va ijodiy rivojlanishida markaziy pedagogik vosita sifatida namoyon bo'ladi. Kompozitsiyaning nazariy va amaliy jihatlarini o'rganish orqali o'quvchilar nafaqat badiiy tafakkur va vizual idrokini rivojlantiradi, balki shaxsning multidisipliner tafakkuri, mustaqil fikrlash qobiliyati va ijodiy mas'uliyatini ham mustahkamlaydi [6]. Shuningdek, kompozitsiya orqali o'quvchilar milliy va jahon madaniy merosini idrok etish, san'at asarlarini tarixiy, madaniy va estetik kontekstda tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Milliy tasviriy va amaliy san'at namunalarini o'rganish orqali ular vatanparvarlik, milliy g'urur va tarixiy xotira hissini shakllantiradi, jahon san'ati bilan tanishish esa umuminsoniy qadriyatlarga hurmat va madaniyatlararo bag'rikenglik ruhini mustahkamlaydi [2]. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llash esa kompozitsiyani o'qitish jarayonining samaradorligini oshiradi, o'quvchilarning ijodiy faolligi va innovatsion fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi [12]. Raqamli dizayn va grafik dasturlar yordamida yaratilgan kompozitsiyalar orqali o'quvchilar o'z ijodini global madaniy makonga moslashtirishni o'rganadilar, bu esa

ularni zamonaviy pedagogik va iqtisodiy sharoitlarga tayyorlaydi. Shu bilan birga, kompozitsiyaning integrativ xususiyati uni boshqa fanlar bilan bog'lash imkonini beradi. Tarix, geometriya va fizika fanlari bilan uyg'unlashtirilgan mashg'ulotlar orqali o'quvchilar murakkab vizual va ijodiy muammolarni hal qilish, san'at asarlarini analitik tarzda tahlil qilish hamda multidisipliner bilimlarni amaliyotga tatbiq etish ko'nikmalarini egallaydilar. Natijada, tasviriy san'atda kompozitsiya nafaqat shaxsning badiiy va estetik rivojlanishini, balki uning madaniy, intellektual va ijodiy barkamolligini shakllantirishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Shu sababli kompozitsiyani zamonaviy pedagogik yondashuvlar, multidisipliner metodlar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan uyg'unlashtirib o'qitish ta'lim sifatini oshirish va yosh avlodni ijodiy, barkamol va madaniyatlararo anglashga ega shaxslar sifatida tarbiyalashning asosiy sharti hisoblanadi.

Bundan kelib chiqib, tasviriy san'atda kompozitsiya o'quvchilarning ijodiy salohiyatini faollashtirish, ularni mustaqil fikrlashga undash va estetik tafakkurini rivojlantirishda markaziy vosita sifatida namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, zamonaviy pedagogik yondashuvlar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini tatbiq etish orqali o'quvchilar nafaqat milliy va jahon madaniyatini chuqur idrok etadi, balki global estetik va innovatsion tajribalarni o'zlashtirish orqali raqobatbardosh, ijodiy va madaniyatlararo anglashga ega shaxs sifatida shakllanadi. Shu bois, kompozitsiyani o'qitish jarayonida nazariy bilimlar, amaliy ko'nikmalar, multidisipliner yondashuv va zamonaviy texnologiyalarni uyg'unlashtirish nafaqat ta'lim sifatini oshiradi, balki yosh avlodni kompleks, barkamol va ijodiy faoliyatga tayyor shaxs sifatida tarbiyalashning eng muhim yo'li hisoblanadi.

ADABIYOTLAR \ REFERENCES:

1. N.Saydaxmedov, A.Ochilov. Yangi pedagogik texnologiya mohiyati va zamonaviy loyihasi. T.: 1999.
2. Pardaboevich, JN. (2023). Sharq mutafakkirlari merosidan ta'lim va tarbiyada foydalanish zarurati. Innovatsiyalar, ijodkorlik va san'at jurnali , 2 (3), 23-28. <https://jica.innovascience.uz/index.php/jica/article/view/108>.
3. Ibadullaeva , Z. ., & Jumaboev , N. . (2025). UZBEK NATIONAL ART AND ITS SCHOOLS. Журнал академических исследований нового Узбекистана, 2(2), 127–130. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/yoitj/article/view/68532>.
4. Pardaboevich J.N. O'QUVCHILAR IJODIY FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY TEXNALOGIYALARNING O 'RNI //WORLD OF SCIENCE. – 2023. – T. 6. – C. 87-90.
5. Baxtiyarova, F. "MODERN TECHNOLOGIES IN DEVELOPING PROFESSIONAL CREATIVE ACTIVITY OF STUDENTS." Ilm-Fan Va ta'lim 1.1 (2023).
6. Jumaboev Nabi Pardaboevich. (2025). BEAUTY AND MORAL EDUCATION IN EASTERN PEDAGOGY: OPPORTUNITIES FOR APPLICATION IN THE PROCESS

OF ARTISTIC EDUCATION. IQRO INDEXING, 16(01), 170-172.
<https://worldlyjournals.com/index.php/IFX/article/view/12671>.

7. Pardaboevich J. N. THE APPLICATION OF EASTERN PHILOSOPHICAL AESTHETIC CONCEPTS IN ARTISTIC EDUCATION AND THEIR INTERPRETATION IN PEDAGOGICAL RESEARCH //PEDAGOGIK ISLOHOTLAR VA ULARNING YECHIMLARI. – 2025. – T. 14. – №. 01. – C. 218-222.

8. Odiljon I., Gulnoza H. TALABALARNI CHIZMACHILIK DARSLARIDA IJODIY-KREATIV FIKRLASHGA O'RGATISH //Elita. uz-Elektron Ilmiy Jurnal. – 2024. – T. 2. – №. 1. – C. 355-358.

9. Имомов Ф. . (2025). CHIZMACHILIK FANINING O'QUVCHILARNING SHAXSIY RIVOJIGA TA'SIRI. Свет науки, (10(45). извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/science-shine/article/view/102914>.

10. Khayrov, R. Z. U. . (2025). The Role of Drawing and Painting in the Training of Future Teachers of Fine Arts. International Journal of Formal Education, 4(7), 41–48. Retrieved from <https://journals.academiczone.net/index.php/ijfe/article/view/5420>.

11. Юсупова Ш. А., Жумабоев Н. П. ТАСВИРИЙ САНЪАТ ДАРСЛАРИ ОРҚАЛИ ЎҚУВЧИЛАРНИ ИЖОДКОРЛИККА ЎРГАТИШ //Science and Education. – 2021. – Т. 2. – №. 2. – С. 460-464.

12. Berikbaev, Alisher Alikulovich. "Development of competence skills of art education students." International Journal of Psychosocial Rehabilitation 24.4 (2020): 6984-6988.

13. MORAL AND AESTHETIC PRINCIPLES OF EASTERN THINKERS: APPLICATION IN MODERN EDUCATION. (2025). International Journal of Artificial Intelligence, 5(05), 1489-1494.
<https://www.academicpublishers.org/journals/index.php/ijai/article/view/4677>.

14. PEDAGOGICAL POTENTIAL OF COLORS AND ARTISTIC IMAGES IN DEVELOPING PATRIOTIC SPIRIT AMONG STUDENTS DURING FINE ARTS CLASSES. (2025). International Journal of Political Sciences and Economics, 4(12), 237-242. <https://doi.org/10.55640/>

15. IMPROVEMENT OF DIGITAL GRAPHICS AND DESIGN TECHNOLOGIES BASED ON NATIONAL ART HERITAGE. (2025). International Journal of Artificial Intelligence, 5(12), 1191-1196.
<https://www.academicpublishers.org/journals/index.php/ijai/article/view/8822>